

ELŐSZÓ

1. A kollokáció fogalma

A kollokáció nyelvészeti fogalom, összefoglalóan azokat a szópárokat, szókapcsolatokat nevezzük így, amelyekben egymás mellett gyakran előforduló szavakat találunk. A kollokációk elemei lehetnek szorosan összefonódóak, más esetekben pedig egymáshoz lazábban kapcsolódóak.

A kollokációknak fontos szerepük van a nyelv természetes használatában. A megfelelő kollokáció hozzájárulhat az üzenet érthetőségéhez és hatásosságához. A helyénvaló kollokáció használata teszi a nyelvhasználatot zökkenőmentessé és minden idegen íztől mentessé.

A kollokáció jelenségének a vizsgálata az utóbbi évtizedekben a lexikológiai és lexikográfiai kutatások fontos területét képezik. Ezek a vizsgálódások alapvetően két nagy csoportba sorolhatók: gyakorisági mutatók vizsgálata (angolszász területen), ill. szemantikai tulajdonságok vizsgálata (frankofón területen).

A nyelvészeti kutatások eredményeképpen napjainkra egyre inkább világossá vált, hogy a nyelvekben a szabad szókapcsolatok és a kötött szókapcsolatok (az idiómák) között létezik egy harmadik fontos szókapcsolati csoport, a kollokációk csoportja. Azt azonban, hogy pontosan hol a határ az idiómák és a kollokációk csoportja között, elméletileg megalapozva, biztos módon senki sem tudja pontosan meghatározni.

Korábban a hagyományos szótárak a gyakran együtt előforduló szavak közül elsősorban a lexikográfiai szempontból legjellegzetesebbekkel, az állandósult szókapcsolatokkal (idiómákkal) foglalkoztak. A modern lexikográfiában – elsősorban a számítógépes nyelvészet lehetőségeinek kihasználásával – lehetőség van a gyakran egymás közelében álló szópárok (kollokációk) majdnem teljes körű gyűjtésére.

Az utóbbi évtizedekben nyilvánvalóvá vált, hogy sem a lexikográfiában, sem a szemantikában nem kerülhető el a szónál nagyobb egységek összegyűjtése és elemzése.

A kollokációk gyűjtésének eredményeképpen születtek meg a kollokációsztárak, amelyek lehetnek egynyelvűek vagy kétnyelvűek is. A kétnyelvű kollokációsztárakban az egyes nyelvek kollokációinak ekvivalensei vannak párosítva és egymás mellett felsorolva.

A kollokációkutatás a nyelvészet következő szakterületeinek fontos kutatási területe: frazeológia, korpusznyelvészet, stilisztika, nyelvművelés, idegennyelv-oktatás, idegen nyelvre fordítás, fordítástudomány, pszicholingvisztika, általános nyelvészet.

A most közreadott *Magyar–angol melléknévi kollokációsztár – 6700 magyar melléknév 16 800 kollokációja angol megfelelőikkel* melléknéveket tartalmazó magyar szókapcsolatoknak (kollokációknak) adja meg angol kollokációs ekvivalenseit magyar melléknévi címszók alá besorolva.

A jelen szótár elsődleges forrása és alapja a TINTA Könyvkiadónál 2024-ben Nagy György főszerkesztésében megjelent *Angol–magyar melléknévszótár – 4000 angol melléknév és ezek 18 000 kollokációja magyar megfelelőikkel és példamondatokkal* volt, ennek mintegy „megfordításával” készült igen alapos, részletekbe menő utószerkesztéssel.

2. A melléknév

A *Magyar–angol melléknévi kollokációsztár* anyagának rendezőeleme a melléknév. A melléknév tulajdonságai, nyelvbeli szerepe a következő:

a) A melléknév meghatározása

A főnévvel megnevezett dolgokat, jelenségeket tulajdonságaik alapján különböztetjük meg egymástól. Azokat a szavakat, amelyek a dolgokra jellemző minőségeket, állapotokat, helyzeteket, a méretüket, esetleg hozzávetőleges mennyiségüket jelentik, a melléknevek osztályába soroljuk.

b) A melléknevek mondatbeli szerepei, szintagmaalkotási lehetőségeik

Mivel minden tulajdonság valamely élőlénynek vagy élettelen tárgynak, akár csak képzelt dolognak a tulajdonsága, a mondatban a melléknevek elsősorban az ilyeneket megnevező főnevekkel lépnek szintaktikai kapcsolatba. Mégpedig vagy állítmányként az alanyt minősítik, vagy jelzőként pontosítják – determinálják – a mondat valamelyik főnévi természetű mondatrészét. Ezért a *szubsztanciajelölő* főnevekkel szemben a mellékneveket járulékos szófajnak tekintjük.

c) A melléknevek fokozása

A melléknevek nagy része olyan tulajdonságokat jelöl, amelyek változó mértékben jellemzik a hordozóikat, és gyakran ezeknek a fokozatoknak az összehasonlításával teszünk különbséget a dolgok között. Ennek nyelvi tükrözésére alakult ki a melléknevek alakrendszerének sajátos grammatikai kategóriája: a fokozás. Azokat a mellékneveket, amelyek ennek a kategóriának a szabályait követő alakváltozatokkal rendelkeznek, vagyis fokozhatók, minősítő mellékneveknek is nevezik, de vannak fokozhatatlanok is, ezeket jelentéstípusuk alapján viszonyító melléknevekként tartjuk számon. Ez utóbbiak például helyzetet, odatarozást, valamivel való ellátottságot, tehát mindenképpen olyan sajátosságokat jelölnek, amelyekben nincsenek fokozatok, mert vagy jellemzik az adott dolgot, vagy nem, pl.: *hátsó lábak, bal hüvelykujj, balatoni nyaralás, nős férfi*.

A magyar nyelvben négy fokozat megkülönböztetésére alakultak ki melléknévi alakváltozatok: *alapfok; középfok; felsőfok; túlzó fok*.

d) A melléknévhez járuló kiemelő jel

A névszói *-ik* végződés kizárólag fokozott mellékneveken, ezenkívül a sorszámneveken és bizonyos melléknévi és számnévi értékű névmásokon jelenik meg. Funkciója mindig az egyedítés: egy többemű halmazból emel ki egy bizonyos példányt, amely ettől kezdve határozottan azonosítható egyedként szerepel a szövegösszefüggésben. Pl.: *a nagyobbik fiú; a leggyengébbik láncszem*.

3. A szókapcsolatok, a szó szerkezetek, a kollokációk

A szavak és a mondatok szintje között van még egy nyelvi egység. Ez a közbülső szint a szó szerkezetek, szintagmák szintje. A szó szerkezet legalább két szónak nyelvtanilag megformált alkalmi egysége. A szó szerkezetek közé tartoznak azok a szókapcsolatok is, amelyek alkalmi jellegüket elvesztve statikus, állandósult kapcsolatokká váltak. A teljesen szabad szókapcsolatok és a már átvitt jelentésű állandósult szókapcsolatok és a szólások között helyezkednek el a kollokációk. A kollokációk legfőbb jellemzője, hogy a kollokációt alkotó szavak gyakran fordulnak elő együttesen. A kollokációk csoportosíthatók a bennük előfor-

duló szavak szófaja szerint; így értelemszerűen egy adott kollokáció több csoportba is besorolható. A *tűz lobog* kollokáció besorolható a főnévi és az igei kollokációk csoportjába is. Azok a kollokációk, melyek egyik szava melléknév, a melléknévi kollokációk csoportját gazdagítják.

4. A Magyar–angol melléknévi kollokációsztár anyaga

A Magyar–angol melléknévi kollokációsztár mellékneveket tartalmazó több szóból álló magyar szókapcsolatokat, kifejezéseket (kollokációkat) tartalmaz angol megfelelőikkel. Pl.:

agyafúrt fickó: slippery customer
 bábeli zűrzavar: utter confusion
 csábító ajánlat: appealing offer
 égbekiáltó igazságtalanság: gross injustice
 gazdag kínálat: copious supply
 időszerű kérdés: relevant question
 kacskaringós utca: crooked street
 makacs tagadás: utter denial
 olasz étterem: italian restaurant
 páratlan bölcsesség: singular sense of wisdom
 szándékos emberölés (*jog*): voluntary homicide
 valódi ok: real reason

5. A szótár felépítése

a) A címszó

A Magyar–angol melléknévi kollokációsztárt szócikkek építik fel. A szócikkek élén a szótár többi részénél kicsit nagyobb és vastagon szedett magyar címszó áll. A címszavak ábécérendben követik egymást.

ECETES

~ cékla: PICKLED beets
 ~ fokhagyma (*gasztr*): PICKLED garlic
 ~ hagyma (*gasztr*): PICKLED onions
 ~ uborka (*gasztr*): PICKLED cucumbers *or*
 gherkins

ÉDES

~ ajkak: LUSCIOUS lips
 ~ gyümölcs: RIPE fruit
 ~ rágcsálnivalók: SUGARY snacks

EDZETT

~ ember: HARDY person
 ~ üveg (*üveg*): TEMPERED glass

OLCSÓ

- ~ étkezde v. vendéglő: GREASY spoon joint
- ~ kifogás: POOR excuse
- ~ munkaerő: CHEAP labor
- ~ szálloda: INEXPENSIVE hotel

OLDHATÓ

- ~ ételrostok (*vegy*): SOLUBLE dietary fibers
- ~ molekula (*vegy*): SOLVENT molecule
- ~ szintetikus színezék (*vegy*): SOLUBLE synthetic dye
- ~ zsírsavak (*vegy*): SOLUBLE fatty acids

OLIMPIAI

- ~ bajnoki cím (*sp*): OLYMPIC title
- ~ falu (*sp*): OLYMPIC village
- ~ játékok (*sp*): OLYMPIC games

b) A homonimák jelzése

A magyar szótári hagyományokat követve a jelentésükben jelentősen eltérő, azonos alakú címszók felső indexszámmal vannak megkülönböztetve.

BORÚS¹

- ~ állapot: MELANCHOLY state
- ~ hangulat: SOMBER mood

BORÚS²

- ~ égbolt: SULLEN sky
- ~ nap: OVERCAST day
- ~ reggel: FOGGY morning

FELKELŐ¹

- ~ erők: INSURGENT forces
- ~ nemesség (*tört*): INSURGENT nobility
- ~ rabszolgák (*tört*): INSURGENT slaves
- ~ vezetők: INSURGENT leaders

FELKELŐ²

- ~ nap: RISING sun

KIHALT¹

- ~ épület: ABANDONED building
- ~ tengerpart: DESERTED beach

KIHALT²

- ~ uralkodóház (*tört*): EXTINCT dynasty

c) A szócikkek elrendezése

A címszót tartalmazó magyar kollokációt az ekvivalens angol kollokációtól kettőspont (:) választja el.

A jobb oldalon a magyar kollokáció áll, a címszó a magyar kollokációban tilde (~) jellel van rövidítve. Pl.:

ALAKTANI

- ~ elemzés (*nyelv*): MORPHOLOGIC or MORPHOLOGICAL analysis
- ~ szerkezet (*nyelv*): MORPHOLOGIC or MORPHOLOGICAL structure

kifejtve:

ALAKTANI

- alaktani* elemzés (*nyelv*): morphologic or morphological analysis
- alaktani* szerkezet (*nyelv*): morphologic or morphological structure

ÖNFEJŰ

- ~ ember: MULEHEADED or SELF-WILLED person
- ~ viselkedés: HEADSTRONG or WAYWARD behavior

kifejtve:

ÖNFEJŰ

- önfejű* ember: muleheaded or self-willed person
- önfejű* viselkedés: headstrong or wayward behavior

d) A szótárban az alternatív megoldások jelzése

A kollokációs szókapcsolatokban a szópárok egyik tagját gyakran felcserélhetjük az értelem megváltozása nélkül más szóval.

A baloldali magyar részben ezt a felcserélési lehetőséget, azaz a vagylagos megoldásokat „v.” (vagy) választja el egymástól. Pl.:

EGYIRÁNYÚ

- ~ forgalom v. közlekedés (*közl*): ONE-WAY traffic

KÉZI

- ~ irányítás v. vezérlés v. kormányzás (*rep*): MANUAL control

TÁPLÁLÓ

- ~ élelmiszer v. étel (*gasztr*): NUTRITIOUS food or meal

A vagylagosságot, azaz a felcserélési lehetőséget a jobb oldali angol részben a dőlt betűkből szedett „*or*” szó jelzi. Pl.:

BENSŐSÉGES

~ fogadtatás: HOSPITABLE reception *or* welcome

KACAGTATÓ

~ anekdota v. történet: HUMOROUS anecdote *or* story

PIROSPOZSGÁS

~ arc: RUDDY complexion *or* face *or* cheeks

e) A kollokációk használati körének jelzése

A kollokációknak létezik egy része, amelyeknek használata egy nyelvi szituációhoz kötődik. Ezeket a megszorító jelzéseket a szótár szögletes zárójelben [...] közli. Pl.:

BALKEZES

~ ütő [baseballban]: LEFT-HANDED batter

UTOLSÓ

~ sor [nézőtéren]: BOTTOM row

ÜGYES

~ lábmunka [labdarúgóé] (*sp*): NIMBLE footwork

f) A kollokáció szakterületének jelzése

A Magyar–angol melléknévi kollokációsztár jelzi, ha egy adott kollokáció csak némely szakterületen használatos.

EPISZKOPÁLIS

~ egyház (*vall*): EPISCOPAL church
~ lelkész (*vall*): EPISCOPAL clergyman

LAPPANGÓ

~ fertőzés (*orv*): LATENT *or* MASKED infection
~ vírus (*orv*): MASKED virus

RÉSZLEGES

~ napfogyatkozás (*csill*): PARTIAL eclipse
~ protézis (*orv*): PARTIAL denture
~ visszavonulás v. csapatkivonás (*kat*): PARTIAL withdrawal

6. A Magyar–angol melléknévi kollokációsztár számadatai

A szótár melléknévi címszavainak száma: 6695.

A szótárban található kollokációk, szókapcsolatok, kifejezések száma 16 860.

7. A szótár célközönsége

A *Magyar–angol melléknévi kollokációsztár* hiánypótló a magyar szótárpiacon, hiszen eddig még nem jelent meg olyan kétnyelvű szótár, amely a magyar nyelv melléknevet tartalmazó kollokációit mutatja be angol ekvivalenseikkel együtt.

A szótár elsődleges célja az, hogy segítséget nyújtson az angol nyelv tanulóinak a legtermészetesebben hangzó szókapcsolatok kiválasztásában. A kollokációk használatával választékosan, gördülékenyen szólalhatunk meg angolul, illetve fejezhetjük ki magunkat írásban. Hasznos továbbá a magyarul tanuló külföldi diákok részére is.

A szótár eredményes és hatékony segítséget nyújt egy-egy magyar kollokáció angol ekvivalensének kikereséséhez és elsajátításához.

A maga nemében újszerű *Magyar–angol melléknévi kollokációsztárt* haszonnal forgathatják mindazok, akik szeretnék, hogy angol nyelvhasználatuk természetes legyen, a legkevésbé érződjön szóhasználatukon, hogy nem angol az anyanyelvük.